

Mens en Recht

Mr. A. Bunthof
Mr. Y.M. Visscher

Achtste druk

Noordhoff Uitgevers

Mens en Recht

Mr. A. Bunthof

Mr. Y.M. Visscher

Achtste druk

Noordhoff Uitgevers Groningen/ Houten

Ontwerp omslag: G2K, Groningen/Amsterdam

Omslagillustratie: iStockphoto

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Hoger Onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB
Groningen, e-mail: info@noordhoff.nl

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die desondanks onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich aanbevolen.

0 / 13

Deze uitgave is gedrukt op FSC-papier.

© 2013 Noordhoff Uitgevers bv Groningen/Houten, The Netherlands.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

ISBN (ebook) 978-90-01-84389-2

ISBN 978-90-01-81553-0

NUR 820

Woord vooraf

Mens en Recht behandelt de juridische aspecten van de hulp- en dienstverlening in het sociaalagogisch domein. Het boek is bedoeld als juridisch studieboek voor zowel de propedeuse als de hoofdfase van de sociaalagogische hbo-opleidingen Maatschappelijk werk en dienstverlening, Sociaal pedagogische hulpverlening en Cultureel maatschappelijke vorming. Het recht neemt in deze opleidingen geen prominente plaats in, maar is een niet weg te denken factor bij de uitoefening van de sociaalagogische beroepen. Kennis van de juridische aspecten van zorg, welzijn en cultuur en inzicht in de werking van het recht zijn nodig om de juridisering van de huidige samenleving het hoofd te kunnen bieden. Kennis is macht. Dat geldt ook voor de juridische kennis van de sociaalagogische professional bij het direct of indirect ondersteunen van zijn cliënten en het behartigen van zijn belangen. Het boek is ook geschikt voor de professional die reeds werkzaam is in het werkveld en biedt tevens enig inzicht in zijn rechtspositie als hulp- en dienstverlener.

De maatschappij verandert voortdurend. Dit uit zich in vergrijzing en ontgroening, inkrimping van de verzorgingsstaat, een toenemende diversiteit, verzakelijking, internationalisering en een steeds grotere nadruk op de eigen verantwoordelijkheid van de burger. De veranderingen vragen om een nieuw type professional die zowel doelgroepgericht als probleemgericht kan handelen in een multidisciplinaire aanpak. Volgens de HBO-raad* is er enerzijds behoefte aan *'meer nabije professionals' met een breed perspectief die vooral als netwerker fungeren en anderzijds aan 'gespecialiseerde professionals' die specifieke kennis en competenties inzetten ten behoeve van bepaalde groepen, vragen en problemen, maar die (meer dan nu meestal het geval is) hun specialisatie uitoefenen vanuit een brede invalshoek.*

Met de maatschappelijke veranderingen wijzigt ook het recht. Dit boek wordt daarom net als de oefenstof regelmatig geactualiseerd en aangepast aan de laatste ontwikkelingen op juridisch gebied. Met dit boek wordt de student wat betreft de juridische aspecten optimaal toegerust om te kunnen voldoen aan de huidige eisen van het werkveld en is er voor de sociaalagogische professionals een actuele en praktische vraagbaak voorhanden.

De hoofdstukken 1 t/m 6, 11, 15 en 16 zijn geschreven door mevrouw Y.M. Visscher, de hoofdstukken 7 t/m 10 en 12 t/m 14 door mevrouw A. Bunthof.

* Bron: PAD (profilering agogisch domein), Nota in opdracht van het sectoraal adviescollege hsa0, april 2004.

Website

Bij *Mens en Recht* behoort een website: www.mensenrecht.noordhoff.nl. De site bevat een toelichting op het gebruik van het boek. Daarnaast worden op de site de toepasselijke competenties beschreven alsmede leerdoelen, open vragen en (project)opdrachten met voorbeelduitwerkingen, vaardigheidsoefeningen en relevante achtergrondinformatie. Op de site zijn tevens meerkeuzevragen en bijbehorende feedback opgenomen die studenten kunnen raadplegen.

Najaar 2012
Mr. A. Bunthof
Mr. Y.M. Visscher

Inhoud

Inleiding 15

1 Recht en regels 17

- 1.1 Waarom is er recht? 18
- 1.2 Vindplaatsen van het recht 19
 - 1.2.1 Wet- en regelgeving 19
 - 1.2.2 Jurisprudentie 21
 - 1.2.3 Gewoonte 22
 - 1.2.4 Verdrag 22
- 1.3 Aard van de regels 23
 - 1.3.1 Dwingend en aanvullend recht 23
 - 1.3.2 Rangorde in regelingen 24
 - 1.3.3 Objectief en subjectief recht 25
- 1.4 Grondrechten 26
- 1.5 Recht en de praktijk van het zorg- en welzijnswerk 28
 - Samenvatting 29
 - Websites 29
 - Begrippenlijst 30
 - Opgaven 32

2 Indeling van het recht 35

- 2.1 Publiekrecht en privaatrecht 36
 - 2.1.1 Publiekrecht 36
 - 2.1.2 Privaatrecht 39
 - 2.1.3 Publiekrecht en privaatrecht in de functionele rechtsgebieden 40
- 2.2 Materieel recht en formeel recht 41
- 2.3 Beginselen van het procesrecht 43
 - 2.3.1 Geschillenbeslechting in twee instanties door onafhankelijke rechters 43
 - 2.3.2 Absolute en relatieve competentie 44
 - 2.3.3 Procederen met of zonder advocaat 45
 - 2.3.4 Openbaarheid van de terechtzitting en de uitspraak 45
 - 2.3.5 Toetsing door de rechter 46
 - 2.3.6 Alternatieve geschillenbeslechting 46
- 2.4 Korte schets van het procesrecht 47
 - 2.4.1 Bestuursprocesrecht 47
 - 2.4.2 Strafprocesrecht 50
 - 2.4.3 Burgerlijk procesrecht 50
- 2.5 Rechtshulp en rechtsbijstand 53

[Samenvatting 54](#)
[Websites 55](#)
[Begrippenlijst 56](#)
[Opgaven 58](#)

3 **Verbintenissen 59**

- 3.1 Ontstaan van een verbintenis [60](#)
 - 3.2 Overeenkomst [61](#)
 - 3.2.1 Overeenkomstenrecht en de bijzondere overeenkomsten [61](#)
 - 3.2.2 Totstandkoming van een overeenkomst [62](#)
 - 3.2.3 Partijen bij een overeenkomst [64](#)
 - 3.2.4 Inhoud van een overeenkomst [67](#)
 - 3.2.5 Geldigheid, nietigheid en vernietigbaarheid van een overeenkomst [68](#)
 - 3.2.6 Rechtsgevolgen van een overeenkomst [70](#)
 - 3.3 Niet-nakoming van de overeenkomst [70](#)
 - 3.3.1 Mogelijkheden van de schuldeiser bij niet-nakoming door de wederpartij [71](#)
 - 3.3.2 Niet-toerekenbare tekortkoming: overmacht [74](#)
 - 3.3.3 Speciale regels en de geschillencommissie [74](#)
 - 3.4 Onrechtmatige daad [75](#)
 - 3.4.1 Onrechtmatigheid [76](#)
 - 3.4.2 Toerekening [77](#)
 - 3.4.3 Schade als gevolg van het doen of nalaten [77](#)
 - 3.4.4 Rechtvaardigingsgrond [78](#)
 - 3.4.5 Schadevergoeding bij onrechtmatige daad [78](#)
 - 3.4.6 Aansprakelijkheid en risicoaansprakelijkheid [80](#)
- [Samenvatting 81](#)
[Websites 82](#)
[Begrippenlijst 83](#)
[Opgaven 85](#)

4 **Kopen 87**

- 4.1 Koopovereenkomst [88](#)
 - 4.2 Partijen bij een koopovereenkomst [89](#)
 - 4.3 Verplichtingen van de verkoper [90](#)
 - 4.3.1 De zaak [90](#)
 - 4.3.2 De levering [92](#)
 - 4.3.3 Het tijdstip van de levering [93](#)
 - 4.4 Verplichtingen van de koper [93](#)
 - 4.4.1 De hoogte van het bedrag [93](#)
 - 4.4.2 Het tijdstip van de betaling [95](#)
 - 4.5 Nakoming van de koopovereenkomst [96](#)
 - 4.5.1 Rechten van de koper bij niet-nakoming door de verkoper [96](#)
 - 4.5.2 Rechten van de verkoper bij niet-nakoming door de koper [99](#)
- [Samenvatting 100](#)
[Websites 101](#)
[Begrippenlijst 102](#)
[Opgaven 103](#)

5 Huren 105

- 5.1 Huurovereenkomst [106](#)
- 5.2 Partijen en hun verplichtingen [108](#)
 - 5.2.1 Algemene verplichtingen van de verhuurder [108](#)
 - 5.2.2 Algemene verplichtingen van de huurder [110](#)
- 5.3 Nakoming van de huurovereenkomst [111](#)
- 5.4 Huur van woonruimte [113](#)
 - 5.4.1 Woonruimte [114](#)
 - 5.4.2 Partijen bij de huur van woonruimte [114](#)
 - 5.4.3 Kosten voor de huur van woonruimte [116](#)
- 5.5 Onderhoud en veranderingen aan de woning [117](#)
 - 5.5.1 Onderhoud van de woning [118](#)
 - 5.5.2 Veranderingen aan de woning [119](#)
- 5.6 Einde van de huur van woonruimte [121](#)
 - 5.6.1 Beëindiging met wederzijds goedvinden [121](#)
 - 5.6.2 Opzegging van de huurovereenkomst [121](#)
 - 5.6.3 Ontbinding van de huurovereenkomst [124](#)
 - 5.6.4 Overlijden van de huurder [124](#)
 - 5.6.5 Gevolgen van beëindiging voor de medehuurder, medebewoner en onderhuurder [125](#)
- 5.7 Overlast en woningontzuiming [126](#)
 - [Samenvatting 128](#)
 - [Websites 129](#)
 - [Begrippenlijst 130](#)
 - [Opgaven 132](#)

6 Schulden 133

- 6.1 Als schulden een probleem worden [134](#)
- 6.2 Positie van de schuldeiser: incasso en beslaglegging [135](#)
 - 6.2.1 Incassoprocedure [135](#)
 - 6.2.2 Beslaglegging [140](#)
- 6.3 Schuldhulpverlening [142](#)
 - 6.3.1 Verhelpen van de bestaande schuldensituatie [142](#)
 - 6.3.2 Voorkomen van een nieuwe schuldensituatie [147](#)
- 6.4 Wet schuldsanering natuurlijke personen [148](#)
 - 6.4.1 Procedure van de wettelijke schuldsanering [149](#)
 - 6.4.2 Gevolgen van de wettelijke schuldsanering voor de schuldenaar en schuldeisers [150](#)
 - 6.4.3 Tussentijdse beëindiging of wijziging van de wettelijke schuldsanering [151](#)
 - 6.4.4 Bewindvoerder en andere betrokkenen bij de wettelijke schuldsanering [152](#)
 - [Samenvatting 152](#)
 - [Websites 153](#)
 - [Begrippenlijst 154](#)
 - [Opgaven 156](#)

7 Samenlevingsvormen en scheiding 159

- 7.1 Personen- en familierecht algemeen 161
- 7.2 Algemene begrippen 161
 - 7.2.1 Persoonlijkheid 161
 - 7.2.2 Bloedverwantschap en aanverwantschap 162
 - 7.2.3 Naamrecht 164
 - 7.2.4 Woonplaats 165
 - 7.2.5 Ambtenaar van de burgerlijke stand 165
- 7.3 Samenlevingsvormen 166
 - 7.3.1 Huwelijk 166
 - 7.3.2 Geregistreerd partnerschap 170
 - 7.3.3 Het samenwonen 171
- 7.4 Scheiding 172
 - 7.4.1 Echtscheiding 172
 - 7.4.2 Beëindiging van het geregistreerd partnerschap 177
 - 7.4.3 Beëindiging van het samenwonen 178
- 7.5 Alimentatie 178
 - 7.5.1 Hoogte van de alimentatie 179
 - 7.5.2 Duur van de alimentatie 180
 - 7.5.3 Verandering van de alimentatieverplichting 180
- 7.6 Kinderen en scheiding 181
 - 7.6.1 Gezag van ouders over de kinderen 181
 - 7.6.2 Omgang, informatie en consultatie 181
- 7.7 Scheidings- en omgangsbemiddeling 183
- 7.8 Ontwikkelingen 186
 - Samenvatting 187
 - Websites 188
 - Begrippenlijst 189
 - Opgaven 191

8 Ouderschap en gezag 193

- 8.1 Juridisch ouderschap 194
 - 8.1.1 Betekenis en rechtsgevolgen van juridisch ouderschap 194
 - 8.1.2 Ontstaan van juridisch ouderschap 195
 - 8.1.3 Juridisch ouderschap van ouders van gelijk geslacht 200
 - 8.1.4 Ouderschap door adoptie 201
- 8.2 Ouderlijk gezag en voogdij 204
 - 8.2.1 Ouderlijk gezag 204
 - 8.2.2 Voogdij 208
 - 8.2.3 Wettelijke vertegenwoordiging van minderjarigen 210
- 8.3 Pleegouderschap 211
 - Samenvatting 214
 - Websites 215
 - Begrippenlijst 216
 - Opgaven 218

9 Jeugdzorg 221

- 9.1 Jeugdzorg: jeugdhulpverlening en jeugdbescherming 222
- 9.2 Wettelijke regelingen van jeugdzorg 224
 - 9.2.1 Verdragsbepalingen 224
 - 9.2.2 Integrale zorg voor jeugdigen in gemeenten 226
 - 9.2.3 Burgerlijk Wetboek 226
 - 9.2.4 Wet op de jeugdzorg 227
 - 9.2.5 Hoofdpijnen wetsvoorstel Wet Zorg voor jeugd 230
- 9.3 Instanties binnen de jeugdzorg 232
- 9.4 Jeugdzorgketen 237
 - 9.4.1 Samenwerken binnen de jeugdzorg 238
 - 9.4.2 Samenwerken bij een kindbeschermingsmaatregel 240
- 9.5 Justitiële kindbeschermingsmaatregelen 242
 - 9.5.1 Ondertoezichtstelling 242
 - 9.5.2 Uithuisplaatsing van jeugdigen 244
 - 9.5.3 Ontheffing en ontzetting uit het ouderlijk gezag 246
 - 9.5.4 Voorlopige justitiële kindbeschermingsmaatregelen 248
 - 9.5.5 (Justitiële) jeugdzorg via de officier van justitie 250
- 9.6 Rechtsbescherming van ouders en jeugdigen 251
 - 9.6.1 Bezwaarschriftprocedure 251
 - 9.6.2 Klachtrechtprocedure 252
 - 9.6.3 Civiele beroepsprocedure in het personen- en familierecht 252
 - Samenvatting 253
 - Websites 254
 - Begrippenlijst 255
 - Opgaven 257

10 Gezondheid 259

- 10.1 Uitgangspunten in het gezondheidsrecht 260
 - 10.1.1 Grondrechten en recht op zelfbeschikking 261
 - 10.1.2 Zorgplicht van de overheid 263
 - 10.1.3 Rechtspositie van patiënten 265
 - 10.1.4 Rechtsbescherming 267
- 10.2 Patiëntenrechten in de WGBO 267
 - 10.2.1 Recht op informatie 267
 - 10.2.2 Toestemmingsvereiste 268
 - 10.2.3 Inzagerecht 270
 - 10.2.4 Recht op een second opinion 271
- 10.3 Vertegenwoordiging 271
 - 10.3.1 Vertegenwoordiging van een wilsonbekwame patiënt 272
 - 10.3.2 Het mentorschap 273
 - 10.3.3 Vertegenwoordiging van een minderjarige tot 18 jaar 273
- 10.4 Gedwongen opname in de Wet BOPZ 274
 - 10.4.1 Werkingssfeer van de Wet BOPZ 275
 - 10.4.2 Trajecten voor gedwongen opname 277
 - 10.4.3 Rechten en beperkingen in de Wet BOPZ 280
- 10.5 Rechtsbescherming voor de patiënt 283
 - 10.5.1 Niet-wettelijke klachtenregelingen 284
 - 10.5.2 Wettelijke klachtenregelingen 284
 - 10.5.3 Tuchtrect op grond van de Wet BIG 285

- 10.5.4 Taak van de Inspectie voor de Gezondheidszorg [286](#)
- 10.5.5 Schadevergoeding via de burgerlijke rechter [287](#)
- 10.5.6 Schadevergoeding via de Geschillencommissie
Zorginstellingen [287](#)
- 10.5.7 Aangifte van een strafbaar feit [288](#)
- 10.6 Actualiteiten [288](#)
 - [Samenvatting 290](#)
 - [Websites 292](#)
 - [Begrippenlijst 293](#)
 - [Opgaven 295](#)

11 Werken [297](#)

- 11.1 Kader van de arbeidsovereenkomst [298](#)
- 11.2 Arbeidsovereenkomst [299](#)
 - 11.2.1 Drie kenmerken van de arbeidsovereenkomst [299](#)
 - 11.2.2 Totstandkoming van de arbeidsovereenkomst [300](#)
 - 11.2.3 Inhoud van de arbeidsovereenkomst [301](#)
 - 11.2.4 Duur van de arbeidsovereenkomst [302](#)
 - 11.2.5 Proeftijd [303](#)
 - 11.2.6 Uitzendovereenkomst [303](#)
- 11.3 Verplichtingen en rechten van de werknemer [304](#)
 - 11.3.1 Verplichtingen van de werknemer [304](#)
 - 11.3.2 Rechten van de werknemer [306](#)
 - 11.3.3 Positie van minderjarige werknemers [309](#)
- 11.4 Verplichtingen van de werkgever [310](#)
 - 11.4.1 Zorg voor veilige arbeidsomstandigheden [310](#)
 - 11.4.2 Re-integratie van arbeidsongeschikte werknemers [311](#)
 - 11.4.3 Aansprakelijkheid voor werknemers [312](#)
- 11.5 Einde van de arbeidsovereenkomst [313](#)
 - 11.5.1 Beëindiging met wederzijdse instemming [313](#)
 - 11.5.2 Einde van rechtswege [314](#)
 - 11.5.3 Eenzijdige opzegging [314](#)
 - 11.5.4 Ontbinding van de arbeidsovereenkomst [318](#)
 - 11.5.5 Overzicht wijzen van beëindiging van de arbeidsovereenkomst [319](#)
- 11.6 Medezeggenschap [319](#)
 - [Samenvatting 321](#)
 - [Websites 322](#)
 - [Begrippenlijst 323](#)
 - [Opgaven 324](#)

12 Sociale zekerheid bij ziekte en arbeidsongeschiktheid [327](#)

- 12.1 Socialezekerheidsstelsel [328](#)
 - 12.1.1 Plaats en functies van het socialezekerheidsrecht [329](#)
 - 12.1.2 Ontwikkelingen [329](#)
 - 12.1.3 Sociale verzekeringen en sociale voorzieningen [331](#)
 - 12.1.4 Toekenning van uitkering, verplichtingen en sancties [335](#)
- 12.2 Ziekte en arbeidsongeschiktheid [338](#)

- 12.2.1 Ziektewet en Wet uitbreiding loondoorbetalingsplicht bij ziekte [338](#)
- 12.2.2 Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen [341](#)
- 12.2.3 Wet werk en arbeidsondersteuning jonggehandicapten [347](#)
- 12.3 Medische en verzorgingskosten [350](#)
 - 12.3.1 Zorgverzekeringswet [351](#)
 - 12.3.2 Wet Maatschappelijke Ondersteuning [354](#)
 - 12.3.3 Het programma Welzijn Nieuwe Stijl [357](#)
 - 12.3.4 Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten [358](#)
 - [Samenvatting 361](#)
 - [Websites 362](#)
 - [Begrippenlijst 363](#)
 - [Opgaven 365](#)

13 Sociale zekerheid bij werkloosheid, werk en ouderdom [367](#)

- 13.1 Werkloosheid [368](#)
 - 13.1.1 Werkloosheidswet [368](#)
 - 13.1.2 Inkomensvoorziening oudere werklozen [372](#)
 - 13.1.3 Toeslagenwet [373](#)
- 13.2 Werk en bijstand [374](#)
 - 13.2.1 Doel van de Wet werk en bijstand [374](#)
 - 13.2.2 Vaststellen van het recht op een WWB-uitkering [375](#)
 - 13.2.3 Hoogte en de duur van de WWB-uitkering [379](#)
 - 13.2.4 Bijzondere bijstand [381](#)
 - 13.2.5 Langdurigheidstoeslag [381](#)
 - 13.2.6 Verhaal van te veel betaalde bijstand [382](#)
- 13.3 Re-integratie en arbeidsactivering [382](#)
 - 13.3.1 Taak van de uitvoeringsorganen bij re-integratie [383](#)
 - 13.3.2 Re-integratie door het UWV van mensen met een beperking [384](#)
 - 13.3.3 Re-integratie van werklozen door het UWV [387](#)
 - 13.3.4 Re-integratie door gemeenten [387](#)
- 13.4 Ouderdom [391](#)
 - [Samenvatting 393](#)
 - [Websites 394](#)
 - [Begrippenlijst 395](#)
 - [Opgaven 397](#)

14 Strafrecht [399](#)

- 14.1 Strafbaarheid [401](#)
 - 14.1.1 Bescherming betrokkenen binnen het strafrecht [401](#)
 - 14.1.2 Strafbepalingen [402](#)
 - 14.1.3 Strafbaar feit [404](#)
 - 14.1.4 Straffuitsluitingsgronden [404](#)
 - 14.1.5 Verschillende daders bij een strafbaar feit [407](#)
- 14.2 Personen in het strafproces [408](#)
 - 14.2.1 Opsporingsambtenaren [409](#)
 - 14.2.2 Openbaar Ministerie [409](#)
 - 14.2.3 Rechter-commissaris [410](#)

- 14.2.4 Strafrechter [410](#)
- 14.2.5 Verdachte [411](#)
- 14.2.6 Raadsman [411](#)
- 14.2.7 Slachtoffer [412](#)
- 14.2.8 Reclasseringsmedewerker [413](#)
- 14.3 Positie van de verdachte [414](#)
 - 14.3.1 Vrijheidsbenemende dwangmiddelen [414](#)
 - 14.3.2 Dwangmiddelen tegen de persoon van de verdachte [418](#)
- 14.4 Onderzoek ter terechtzitting [419](#)
 - 14.4.1 Dagvaarding [419](#)
 - 14.4.2 Onderzoek [420](#)
 - 14.4.3 Rechterlijke uitspraak [421](#)
- 14.5 Straffen en maatregelen [422](#)
 - 14.5.1 Straffen en maatregelen voor volwassenen [423](#)
 - 14.5.2 Jeugdstraffen en -maatregelen [430](#)
 - [Samenvatting 434](#)
 - [Websites 435](#)
 - [Begrippenlijst 436](#)
 - [Opgaven 440](#)

15 Vreemdelingen [443](#)

- 15.1 Nederlanderschap [444](#)
 - 15.1.1 Verkrijgen van het Nederlanderschap [445](#)
 - 15.1.2 Dubbele nationaliteit [446](#)
- 15.2 Toegang en rechtmatig verblijf van vreemdelingen [447](#)
 - 15.2.1 Juridisch kader voor toegang en verblijf en uitvoerende instanties [447](#)
 - 15.2.2 Toegang tot Nederland [448](#)
 - 15.2.3 Kort verblijf [449](#)
 - 15.2.4 Lang verblijf [449](#)
- 15.3 Verblijfsvergunning [450](#)
 - 15.3.1 Verblijfsvergunning Regulier [451](#)
 - 15.3.2 Verblijfsvergunning Asiel [454](#)
- 15.4 Uitgeprocedeerd en dan? [458](#)
 - 15.4.1 Rechtspositie illegalen [458](#)
 - 15.4.2 Uitzetting [459](#)
- 15.5 Inburgering [460](#)
 - [Samenvatting 460](#)
 - [Websites 461](#)
 - [Begrippenlijst 462](#)
 - [Opgaven 464](#)

16 Hulp- en dienstverlening [465](#)

- 16.1 Organisatie van hulp- en dienstverlening [466](#)
- 16.2 Bekwaamheid en professionaliteit [467](#)
- 16.3 Relatie van de professional met de cliënt [469](#)
 - 16.3.1 Recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer [469](#)
 - 16.3.2 Recht op onaantastbaarheid van het menselijk lichaam [471](#)
- 16.4 Werken in een instelling of organisatie [472](#)

16.4.1 Taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden [472](#)

16.4.2 Protocollen [473](#)

16.4.3 Beleid [474](#)

16.5 Spanningsveld tussen regelgeving en praktijk [474](#)

16.6 Aansprakelijkheid voor het eigen handelen [475](#)

[Samenvatting 477](#)

[Websites 478](#)

[Begrippenlijst 479](#)

[Opgaven 480](#)

Antwoorden tussenvragen [481](#)

Antwoorden opgaven [493](#)

Afkortingenlijst [514](#)

Register [517](#)

Inleiding

Mens en Recht is bedoeld voor de opleidingen in het sociaalagogisch domein.

Als uitgangspunt voor het boek dienen de competenties uit dit domein. Deze competenties hebben betrekking op het werken met en ten behoeve van cliënten, al dan niet in een regulatieve cyclus, binnen en vanuit een organisatie. In relatie tot de cliënt gaat het om het kunnen uitvoeren van de volgende beroepshandelingen:

- analyseren van de situatie van de cliënt of cliëntsystemen binnen de juridische context en het indiceren c.q. (her)formuleren van hulpvragen;
- opstellen van een plan van aanpak of programma met inachtneming van het (juridische) instrumentarium om aan de vraag of behoefte te kunnen voldoen;
- planmatig uitvoeren door middel van interventies, bemiddeling, het regelen van voorzieningen, belangenbehartiging, het arrangeren of samenwerken met derden en daarbij optimaal gebruik kunnen maken van de (juridische) mogelijkheden.

In relatie tot de arbeidsomgeving gaat het om het kunnen leveren van een bijdrage aan het beleid en beheer en de kwaliteitszorg van de organisatie. Ten slotte is er nog het aspect van de eigen professionalisering. De juridische rode draad bij al deze competenties wordt gevormd door de kennis van het recht, het kunnen toepassen van die kennis en het inzicht in de werking van het recht.

Mens en Recht is als volgt opgezet: de eerste twee hoofdstukken vormen een inleiding in het recht, het procesrecht en de rechtsbescherming. Daarna volgt een behandeling van diverse rechtsgebieden die een rol spelen in het sociaalagogisch domein. Achtereenvolgens komen aan bod het verbintenissenrecht waarbij nader wordt ingezoomd op de koop- en huurovereenkomst en de schuldenproblematiek, het personen- en familierecht met de juridische aspecten van ouderschap en gezag, het gezondheidsrecht, het arbeidsrecht, het socialezekerheidsrecht, het strafrecht en het vreemdelingenrecht.

In elk hoofdstuk staat de cliënt in diverse privaot- en publiekrechtelijke situaties centraal, wordt de juridische problematiek in de sociale context bekeken en worden de juridische mogelijkheden van en voor de cliënt of cliëntgroepen behandeld. Sociaalagogische professionals hebben ook te maken met cliënten die geconfronteerd worden met juridische procedures. Het is belangrijk dat de professional enig inzicht heeft in de praktijk van het procesrecht. Dit laatste is daarom niet zoals gebruikelijk in een apart hoofdstuk opgenomen, maar wordt behandeld bij het onderwerp van het geschil. Zo worden bijvoorbeeld de incassoprocedure en de beslaglegging besproken in het hoofdstuk over schulden, de procedure voor de huisuitzetting in het

hoofdstuk over huren, de ontbindingsprocedure in het hoofdstuk over werken en de verzoekschriftprocedure in het hoofdstuk over personen- en familierecht. De praktijk van het strafproces komt aan de orde bij de behandeling van het strafrecht. De hoofdlijnen van het bestuursprocesrecht worden in het kort besproken in hoofdstuk 2, de specifieke praktijksituaties worden uitgewerkt in de hoofdstukken over sociale zekerheid, jeugd en vreemdelingen. Het laatste hoofdstuk behandelt de juridische relatie van de sociaalagogische professional tot de cliënt(en) evenals zijn verantwoordelijkheden, de juridische dilemma's die zich voordoen bij een conflict van plichten, de aansprakelijkheid en de werkomgeving. Daarnaast worden de juridische interventiemogelijkheden besproken waarmee de sociaalagogische professional de rechtsbescherming voor zijn cliënt(en) kan optimaliseren en kan anticiperen op juridische acties van derden of van de overheid. Het geheel is gelardeerd met artikelen en verwijzingen naar relevante sites en organisaties. De vele voorbeelden en oefenstof sluiten nauw aan bij de huidige beroepspraktijk. Sommige daarvan zijn niet van recente datum, maar (helaas) nog steeds actueel en aansprekend en om die reden aangehouden. De lezer wordt aangezet tot nadenken door middel van zogenoemde tussenvragen en discussievragen over de werking van het recht, het juridische systeem en consequenties voor de praktijk.

1

Recht en regels

- 1.1** **Waarom is er recht?**
- 1.2** **Vindplaatsen van het recht**
- 1.3** **Aard van de regels**
- 1.4** **Grondrechten**
- 1.5** **Recht en de praktijk van het zorg- en welzijnswerk**

OPENINGSCASUS

De heer Brons is vrijwilliger bij de bekende Jostiband, waarin muzikanten met een verstandelijke handicap op professionele wijze en met groot plezier hun muzikale prestaties tonen. De heer Brons is erg begaan met het lot van gehandicapte jongeren. Tijdens het lezen van de Twentse Courant van 5 augustus 2004 valt zijn oog op het volgende bericht:

Inspectie onderzoekt jeugdopvang Difference in Haaksbergen

‘Kinderen fysiek mishandeld’

Haaksbergen – De Inspectie voor de Jeugdzorg doet onderzoek naar beschuldigingen over misdragingen van medewerkers van jeugdopvang Difference in Haaksbergen. Jongeren die worden opgevangen bij Difference zouden volgens ouders en collega-medewerkers fysiek zijn mishandeld. Ook is er sprake van onvoldoende budget voor gezonde voeding en zouden sommige kinderen geen zakgeld krijgen. Stichting Difference is een particuliere organisatie. De jongeren die er worden opgevangen en begeleid (in de leeftijd van tien tot en met zestien jaar) zijn meestal minder begaafd en/of licht verstandelijk gehandicapt. Dat laatste is de reden waarom ook de Inspectie Volksgezondheid een

onderzoek uitvoert. Het welzijn van licht gehandicapte jongeren valt onder haar verantwoording. Volgens directeur R. Coco van de stichting gaat het om een onderzoek dat door de stichting zelf is aangevraagd in verband met een verzoek om AWBZ-gelden. De Inspectie voor de Jeugdzorg heeft echter naar aanleiding van verhalen van medewerkers besloten om ook de beschuldigingen te onderzoeken. De inspecteur gezondheidszorg is alleen op de hoogte van het rapport van de klachtencommissie van Difference en zag geen aanleiding dit zelf verder te onderzoeken.

Na het lezen van het bericht komen er enkele vragen bij de heer Brons op. Welke rechten hebben verstandelijk gehandicapte jongeren die in een particuliere instelling verblijven? Wat kunnen hun ouders doen als de instelling haar verplichtingen niet nakomt? Is de instelling verantwoordelijk als de verzorging door de individuele hulpverleners tekortschiet? Kan de Inspectie voor de Jeugdzorg maatregelen nemen om de jongeren te beschermen? De heer Brons zou graag willen weten hoe dit allemaal geregeld is.

Antwoorden op de vragen in de openingscasus zijn te vinden in het recht. 'Het recht' is een heel ruim begrip dat nadere toelichting nodig heeft. In dit eerste hoofdstuk wordt hiermee een begin gemaakt. Daarbij wordt een indruk gegeven van de plaats en de functie van het recht in onze samenleving. Het recht omvat een heel stelsel van regels waaraan zowel de overheid als de burger zich moet houden. Die regels zijn bedoeld om de samenleving te ordenen en conflicten te voorkomen of op te lossen. Dit komt aan de orde in paragraaf 1.1. Het recht is vastgelegd in diverse bronnen. Daarover gaat paragraaf 1.2. In paragraaf 1.3 worden de aard van de rechtsregels en de werking van het recht behandeld. Paragraaf 1.4 gaat in op de grondrechten, die in het recht een bijzondere plaats innemen. Paragraaf 1.5 sluit het hoofdstuk af met een beschouwing over het belang van het recht voor het zorg- en welzijnswerk.

1.1 Waarom is er recht?

In de Nederlandse samenleving leven en handelen mensen en organisaties met dikwijls verschillende belangen. Denk maar aan de student die bij een boekhandel studieboeken koopt. Hij wil zekerheid dat hij de juiste boeken krijgt en dat ze op tijd worden geleverd. De verkoper wil er zeker van zijn dat de student hem op tijd betaalt. Om te voorkomen dat er conflicten ontstaan, kunnen duidelijke afspraken worden gemaakt. Maar wat gebeurt er als één van de partijen niet aan zijn verplichtingen voldoet? Soms is er geen sprake van verschillende of zelfs tegengestelde belangen, maar hebben partijen verschillende verwachtingen. Neem bijvoorbeeld de plastisch chirurg die op medisch kundige wijze een borstverkleining uitvoert, terwijl het resultaat de patiënt zo tegenvalt dat deze er zelfs psychische klachten van krijgt. Is de chirurg dan verplicht om een schadevergoeding te betalen? Ten slotte is er de overheid die burgers verplicht om belasting te betalen en daders van strafbare feiten vervolgt. Mag de overheid dit zomaar doen? In alle genoemde gevallen gaat het om rechten en plichten van individuen en van de overheid. Deze rechten en plichten komen voort uit normen en waarden die algemeen gelden in de maatschappij. Zo'n norm is bijvoorbeeld dat

afspraken moeten worden nagekomen of de norm dat iemand een ander geen schade mag toebrengen. Door dit in zogenoemde *rechtsregels* vast te leggen, met de wijze waarop die regels gehandhaafd kunnen worden, krijgt het recht vorm.

Rechtsregels

TUSSENVRAAG 1.1

Welke norm ligt ten grondslag aan de rechtsregel 'Mishandeling wordt gestraft'?

Het recht brengt een doelmatige ordening aan in de samenleving. Verkeersregels zorgen er bijvoorbeeld voor dat het geen chaos wordt op de weg. En door het eigendomsrecht kan de eigenaar doorgaans ongestoord zijn bezittingen gebruiken.

Doelmatige ordening

Tevens geeft het recht spelregels voor gedragingen tussen individuen onderling en voor het handelen door de overheid. Daarnaast stuurt het recht het individuele gedrag van burgers.

Spelregels

Sturing gedrag

Recht en rechtvaardigheid zijn geen synoniemen van elkaar, maar het recht is in beginsel wel gericht op rechtvaardigheid. Iemand die de wet overtreedt, moet een terechte straf ondergaan en het recht moet de zwakkeren beschermen. Toch gebeurt dit in de praktijk niet altijd, kijk maar naar het krantenbericht aan het begin van dit hoofdstuk. Dit heeft enerzijds te maken met het feit dat niet iedereen op de hoogte is van zijn rechten (en plichten) en anderzijds omdat er nu eenmaal een spanningsveld is door de verschillende belangentegenstellingen. Bovendien is er verschil tussen gelijk hebben en gelijk krijgen. De kans op dit laatste is groter naarmate iemand meer kennis heeft van het recht.

Rechtvaardigheid

1.2 Vindplaatsen van het recht

Recht is er niet zomaar, het wordt door mensen gemaakt. Pas als regels algemeen als rechtsregels zijn aanvaard en vastgesteld, behoren ze tot het recht. De samenleving verandert en daarmee ook de inhoud van het recht, maar de vindplaatsen van het recht, de zogenoemde *rechtsbronnen*, zijn nog steeds dezelfde. Het zijn er vier:

Rechtsbronnen

- de wet- en regelgeving (zie subpar. 1.2.1);
- de jurisprudentie (zie subpar. 1.2.2);
- de gewoonte (zie subpar. 1.2.3);
- verdragen (zie subpar. 1.2.4).

1.2.1 Wet- en regelgeving

Wetten bevatten rechtsregels die zijn vastgesteld door de overheid. Tot de overheid behoort onze centrale volksvertegenwoordiging bestaande uit de Eerste en Tweede Kamer, ook wel de Staten-Generaal genoemd. Ook lagere overheidsorganen, zoals de minister, Provinciale Staten en de gemeenteraad kunnen rechtsregels vaststellen. De hoogste wetgever in Nederland is echter de Staten-Generaal samen met de regering (dit zijn de Koning en de ministers samen). Een wet komt tot stand als de regering en de Staten-Generaal met een wetsvoorstel instemmen.

Wetten

www.ad.nl

Wetsvoorstel om alcoholleeftijd naar 18 te krijgen

Op initiatief van ChristenUnie-Kamerlid Joël Voordewind wordt vandaag een wetsvoorstel ingediend om de minimumleeftijd voor het gebruik en bezit van alcohol te verhogen van 16 naar 18 jaar. Sinds een aantal partijen zich eind juni uitsprak voor de verhoging van die minimumleeftijd, heeft zich in de Tweede Kamer een meerderheid afgetekend voor het voorstel.

8 juli 2012

Wet

Alleen wetten die afkomstig zijn van de hoogste wetgever worden met wet aangeduid. We kennen bijvoorbeeld het Burgerlijk Wetboek, de Wet op de jeugdzorg en de Gemeentewet. De bepalingen in deze wetten zijn allemaal genummerd en worden *wetsartikelen* genoemd. Een wetsartikel kan bestaan uit meerdere leden. De titel van de wet wordt dikwijls afgekort: BW staat voor Burgerlijk Wetboek. Art. 1:247 lid 1 BW bijvoorbeeld is te vinden in het Eerste boek van het Burgerlijk Wetboek en luidt:

Wetsartikelen

‘Het ouderlijk gezag omvat de plicht en het recht van de ouder zijn minderjarige kind te verzorgen en op te voeden.’

Art. 1:247 BW heeft ook nog een tweede lid. Daarin is bepaald wat onder *verzorging* en *opvoeding* wordt verstaan. Zoek dit zelf eens op in een wettenbundel. Een *wettenbundel* is een verzameling officiële wetboeken die door een uitgever zijn geselecteerd en samen in een boek zijn opgenomen.

De hoogste wet in Nederland is de Grondwet (Gw). Hierin staan onder andere de grondrechten die in paragraaf 1.4 aan de orde komen.

Koninklijk Besluit

In lagere regelgeving komt het woord wet níét voor. Een regeling die afkomstig is van de regering, dus zonder dat de Staten-Generaal erbij betrokken zijn, wordt een *Koninklijk Besluit* (KB) genoemd. Zoals gezegd, wordt de regering gevormd door de ministers en de Koning (thans koningin Beatrix) samen, vandaar de term ‘Koninklijk Besluit’. De regering houdt zich overigens niet alleen bezig met regelgeving, er zijn dus ook KB’s die geen regels bevatten. Een KB dat wel regels bevat, wordt een *algemene maatregel van bestuur* (AMvB) genoemd.

Algemene maatregel van bestuur Ministeriële regeling

Een regeling afkomstig van een minister heet een *ministeriële regeling*. Nederland is verdeeld in provincies en daarin liggen verschillende gemeenten. Provinciale Staten kunnen regels vaststellen voor hun provincie, de gemeenteraad kan dit doen voor het grondgebied van de gemeente. Een regeling van de Provinciale Staten of van de gemeenteraad wordt een *verordening* genoemd.

Verordening

VOORBEELD 1.1

De gemeente Schijndel stelt in art. 5.2 lid 2 van haar Wmo-verordening (gebaseerd op de Wet Maatschappelijke Ondersteuning, Wmo) de volgende voorwaarde aan een rolstoelvoorziening: 'Een voorziening genoemd in art. 5.1 onderdeel d (sportrolstoel) kan ter recreatieve sportbeoefening worden verleend aan een persoon die zonder sportrolstoel niet in staat is tot sportbeoefening.'

Ook buiten Nederland worden rechtsregels gemaakt. Nederland is lid van de Europese Unie (EU) en heeft een deel van haar regelgevende bevoegdheden overgedragen aan organen van de EU. Deze organen stellen verordeningen en richtlijnen vast die gelden in de gehele Europese Unie. Deze zogeheten *gemeenschapsverordeningen en -richtlijnen* zijn daarmee zelfs hoger dan de Nederlandse Grondwet.

**Gemeen-
schaps-
verordeningen
en -richtlijnen**

Tot de rechtsbron 'wet' behoren dus de wetten en lagere regelgeving in Nederland, en de hogere regelgeving van de EU. De rangorde in de regelingen wordt in subparagraaf 1.3.2 verder uitgewerkt.

TUSSENVRAAG 1.2

Zijn recht en wet synoniemen van elkaar?

1.2.2 Jurisprudentie

Een tweede rechtsbron is de jurisprudentie. *Jurisprudentie* ontstaat doordat algemene regels in de diverse wetten en in de overige regelgeving moeten worden toegepast in individuele situaties, die vaak heel verschillend zijn. Het is de taak van de rechter om uit te maken hoe de regels zijn bedoeld. Hij doet dit door de rechtsregels te interpreteren en de uitkomst ervan te formuleren in een uitspraak. Afhankelijk van de soort zaak of het niveau waarop er recht wordt gesproken, heet zo'n uitspraak *vonnis*, *uitspraak of arrest*.

Jurisprudentie

**Vonnis,
uitspraak of
arrest**

Een uitspraak van de *Hoge Raad der Nederlanden*, dat is de hoogste rechter in Nederland, heet een arrest.

VOORBEELD 1.2

Een zeer vermogend man trouwde een arme vrouw. Het huwelijk liep stuk en de man vond het niet terecht dat het vermogen (dit zijn het geld en de bezittingen van iemand) na de echtscheiding in tweeën werd verdeeld en dat zijn ex-vrouw dus de helft daarvan kreeg. De zaak werd aan de Hoge Raad voorgelegd die oordeelde: 'Nu partijen gehuwd waren in algehele gemeenschap van goederen en zij geen echtscheidingsconvenant hebben gemaakt, geldt de in art. 1:100 lid 1 BW neergelegde regel van verdeling bij helfte van de ontbonden gemeenschap. Een afwijking van die regel is niet geheel uitgesloten. Zij kan evenwel niet dan in zeer uitzonderlijke gevallen worden aangenomen.'

Bron: HR 7 december 1990, nr. 14036, NJ 1991, 593

De Hoge Raad bepaalde in het arrest in voorbeeld 1.2 dat beide ex-partners bij een echtscheiding volgens de wet recht hebben op de helft van hun geza-

menlijke vermogen, maar dat afwijking van deze regel in zeer uitzonderlijke gevallen mogelijk is. Dit laatste staat niet precies zo in de wet en hiermee vulde de Hoge Raad de rechtsregel over de verdeling van het vermogen nader in.

De rechter vult dus zelf de normen in die niet duidelijk genoeg in de wet staan, of die al wel in de maatschappij gelden maar nog niet in de wet zijn beschreven. Art. 2 Kwaliteitswet zorginstellingen stelt bijvoorbeeld dat de zorgaanbieder verantwoorde zorg moet aanbieden. *Verantwoorde zorg* wordt in de wet nader omschreven als 'zorg van goed niveau, die in ieder geval doeltreffend, doelmatig en patiëntgericht wordt verleend en die afgestemd is op de reële behoefte van de patiënt'. De rechter zal moeten uitmaken hoe verantwoorde zorg er in de praktijk uitziet. Stel dat aan de rechter een geschil wordt voorgelegd over de (te) lange aanrijtijd tot een (ander) ziekenhuis als gevolg van de sluiting van de afdeling Verloskunde. Dan zal de rechter antwoord moeten geven op de vraag of hier sprake is van verantwoorde zorg.

Omdat in de rechtspraak nieuw recht wordt gevormd door rechters, wordt jurisprudentie ook wel *rechtersrecht* genoemd.

Rechtersrecht

TUSSENVRAAG 1.3

Hoewel je de uitspraken van de verschillende rechters, de *rechtspraak*, overal op schrift kunt vinden, behoort de jurisprudentie tot het zogenoemde *ongeschreven recht*. Kun je deze term verklaren?

In de inleiding bij dit hoofdstuk is gesteld dat antwoorden op de vragen naar aanleiding van de situatie in de openingscasus, te vinden zijn in het recht. Als de antwoorden niet duidelijk in de wet- en regelgeving te vinden zijn, dan zullen deze dus in de jurisprudentie moeten worden gevonden.

1.2.3 Gewoonte

Een derde rechtsbron, die net als de jurisprudentie tot het zogenoemde ongeschreven recht behoort, is de gewoonte. De regels van *gewoonterecht* zijn niet ergens opgetekend maar ontstaan in de loop van de tijd door het gebruik ervan in algemene kring. Regels van gewoonterecht komen maar weinig voor.

Overigens valt een gewoonte die in strijd is met het recht niet onder het gewoonterecht. Het zou immers te gek voor woorden zijn als de in sommige kringen geaccepteerde gewoonte om in het openbaar tegen een boom of kerk te urineren, tot het algemene recht zou behoren.

Gewoonte

1.2.4 Verdrag

De vierde rechtsbron is het recht dat in verdragen is vastgelegd. *Verdragen* zijn afspraken tussen twee of meer staten die op schrift zijn gesteld en die gelden in de staten die partij zijn bij het verdrag. Daartoe moeten de staten dit verdrag wel hebben *geratificeerd*, dat wil zeggen: zich ermee akkoord hebben verklaard. Nederland heeft bijvoorbeeld het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) geratificeerd. Daarom geldt in Nederland art. 16 lid 1 IVRK dat luidt:

'Geen enkel kind mag worden onderworpen aan willekeurige of onrechtmatige inmenging in zijn of haar privéleven.'

Verdragsregels staan, net als de regelgeving van de EU, boven de rechtsregels die in Nederland zijn gemaakt. Veel bepalingen in verdragen hebben *directe werking*, dat wil zeggen dat iedereen zich daar direct op kan beroepen, ook als deze niet zijn opgenomen in wetten of lagere regelgeving in Nederland. Ook art. 16 lid 1 IVRK heeft directe werking. Ieder kind in Nederland kan zich, als het nodig mocht zijn, hierop beroepen. Een ander belangrijk verdrag, dat na de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog tot stand is gekomen en door Nederland is geratificeerd, is het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM).

Directe werking

1

TUSSENVRAAG 1.4

Waarom is het belangrijk om te weten wat er in verdragen is geregeld?

1.3 Aard van de regels

Rechtsregels hebben niet allemaal dezelfde werking. Sommige rechtsregels zijn dwingend van aard, andere meer aanvullend; dit komt aan de orde in subparagraaf 1.3.1. Verder bestaat er in de diverse regelingen een zekere rangorde; dit wordt besproken in subparagraaf 1.3.2. Ook is er verschil in het recht zoals dat in de rechtsbronnen is vastgelegd en een persoonlijk recht van iemand dat daarvan is afgeleid; dit is het onderwerp van subparagraaf 1.3.3.

1.3.1 Dwingend en aanvullend recht

Sommige rechtsregels leggen aan individuen of partijen die een juridische relatie ofwel rechtsbetrekking met elkaar hebben, dwingend bepaalde rechten of plichten op. Dit zijn regels van *dwingend recht* waarvan niet mag worden afgeweken. Andere rechtsregels geven partijen de mogelijkheid om zelf dingen nader te regelen. Dit heet *semidwingend recht*. Semi betekent half. De laatste zin van art. 7:241 BW geeft aan een huurder en verhuurder bijvoorbeeld de mogelijkheid om afspraken te maken in het voordeel van de huurder over gebreken in de woning:

'Van de krachtens dit artikel vastgestelde bepalingen kan *niet ten nadele* van de huurder worden afgeweken.'

Ten slotte zijn er regels die alleen gelden als specifieke afspraken ontbreken. Dit wordt *aanvullend recht* genoemd. Als partners bij een huwelijk bijvoorbeeld zelf niets anders afspreken, dan geldt de wet en zijn zij na de huwelijksvoltrekking in gemeenschap van goederen getrouwd.

Dwingend recht
Semidwingend recht

Aanvullend recht

Semidwingend en aanvullend recht komen vooral voor bij rechtsregels die betrekking hebben op het sluiten van een overeenkomst. Uitgangspunt in het overeenkomstenrecht is namelijk dat partijen de inhoud van een overeenkomst zelf mogen bepalen. De wet legt dan een paar rechten en plichten op aan partijen en vult aan als afspraken ontbreken.

Als de wetgever één van de partijen wil beschermen, dan wordt een regel van dwingend recht vastgelegd. Dit is bijvoorbeeld het geval in art. 7:652 lid 7 BW, waar de wet een werknemer beschermt tegen een werkgever die in een arbeidsovereenkomst een te lange proeftijd bedingt:

‘Elk beding waarbij de proeftijd niet voor beiden gelijk is dan wel op langer dan twee maanden wordt gesteld, (...) is nietig.’

In rechtsregels van dwingend recht staan vaak woorden als ‘moet’, ‘is verplicht’ of zoals in het voorbeeld ‘is nietig’. Met *nietig* wordt bedoeld dat het beding (dit is de voorwaarde) niet bestaat. Het is belangrijk om de aard van de rechtsregels in de gaten te houden en de relevante wetteksten altijd zorgvuldig te lezen.

1.3.2 Rangorde in regelingen

Rechtskracht

Niet alle regels hebben dezelfde rechtskracht. De rechtskracht is namelijk afhankelijk van het orgaan waarvan de regelgeving afkomstig is. In subparagraaf 1.2.1 kwam aan de orde dat wetten afkomstig zijn van onze hoogste wetgever, dat er verder in Nederland nog Koninklijke Besluiten, ministeriële regelingen en verordeningen worden vastgesteld en dat er daarnaast Europese regelgeving en verdragenrecht bestaan. In al deze regelingen bestaat de volgende rangorde, waarbij de eerste regeling het hoogst in rang is:

- verdragen;
- Gemeenschapsverordeningen en richtlijnen;
- Grondwet;
- overige wetten;
- Algemene maatregelen van bestuur;
- ministeriële regelingen en richtlijnen;
- provinciale verordeningen;
- gemeentelijke verordeningen.

Om twee redenen is het van belang om deze rangorde te kennen. Ten eerste wordt in de hogere regelgeving niet alles tot in detail geregeld. Dit wordt dan overgelaten aan de lagere regelgevers, zoals in art. 15 Wet Maatschappelijke Ondersteuning (Wmo):

‘De gemeenteraad kan *bij verordening* bepalen dat een persoon van 18 jaar of ouder aan wie maatschappelijke ondersteuning is verleend, voor zover de voorziening niet bestaat uit een aan hem verleende financiële tegemoetkoming, een eigen bijdrage is verschuldigd.’

Art. 15 Wmo bepaalt dat de gemeenteraad een bijdrage mag vragen, maar om te zien hoe hoog die bijdrage is moet de gemeentelijke regelgeving worden bestudeerd.

Ter verduidelijking volgt hier nog een ander voorbeeld. In art. 39 lid 1 Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen (Wet BOPZ) staat dat er in noodsituaties bij een psychiatrische patiënt tijdelijk maatregelen kunnen worden toegepast. Volgens lid 2 van dit artikel zijn die maatregelen vastgelegd in een algemene maatregel van bestuur. De AMvB die hier wordt bedoeld is het Besluit middelen en maatregelen BOPZ; hierin staan maatregelen als afzondering in een isoleercel en het toedienen van medicijnen. De Wet BOPZ geeft dus de regel *dat* er maatregelen mogen worden toegepast, de AMvB geeft aan *welke* maatregelen dit zijn.

Ten tweede bevat het recht in verdragen en in de almaar omvangrijker wordende Europese regelgeving steeds vaker concrete, algemeen verbindende

regels. Als de lagere regeling in Nederland in strijd is met deze hogere regeling en hierop een beroep wordt gedaan, dan kan de rechter de lagere regeling buiten toepassing laten. De lagere regeling geldt dan niet.

VOORBEELD 1.3

Een vader die zijn kinderen niet wilde belasten met zijn achternaam, wilde de achternaam van de moeder op de geboorteakte laten zetten. De ambtenaar weigerde dit omdat het Burgerlijk Wetboek (toen nog) de naam van de vader verplicht stelde. Het geschil werd voorgelegd aan de Rechtbank in Zwolle. Die oordeelde dat de ouders volgens het EVRM de fundamentele vrijheid hadden om te kiezen tussen beide geslachtsnamen en dat de achternaam van de moeder geen beletsel vormde voor de familierechtelijke betrekkingen.

Bron: HR 23 september 1988, NJ 1989, 740

De rechter zette in voorbeeld 1.3 dus de wet, die door de hoogste regelgever in Nederland tot stand was gekomen, opzij voor het verdrag.

TUSSENVRAAG 1.5

Hoe zou de rechter, gelet op art. 1:5 lid 4 BW, nu over het geschil oordelen in voorbeeld 1.3?

1.3.3 Objectief en subjectief recht

Het *objectieve recht* bevat alle geldende regels, dus alle rechten en plichten die in de rechtsbronnen zijn vastgelegd. We spreken dan ook van *het objectieve recht* als geheel. Een voorbeeld hiervan is art. 11 lid 1 Wet werk en bijstand (WWB):

'Iedere Nederlander die hier te lande in zodanige omstandigheden verkeert of dreigt te geraken dat hij niet over de nodige middelen beschikt om in de noodzakelijke kosten van het bestaan te voorzien, heeft *recht* op bijstand van overheidswege.'

Het recht op bijstand is een objectief recht. Iedereen die aan de voorwaarde van art. 11 lid 1 WWB voldoet, kan aanspraak maken op een bijstandsuitkering. Maar dat wil niet zeggen dat iedereen een persoonlijk, *subjectief* recht heeft op een bijstandsuitkering. Zo'n persoonlijk, subjectief recht moet van het objectieve recht worden afgeleid. Dat gebeurt als een bepaald objectief recht specifiek wordt toegekend aan een individu.

Objectief recht

Subjectief recht

VOORBEELD 1.4

De heer Vrielingh doet een beroep op art. 11 lid 1 WWB en vraagt een bijstandsuitkering aan. Deze wordt hem toegekend. De heer Vrielingh verkrijgt door het besluit van het gemeentebestuur een persoonlijk, subjectief recht op zijn bijstandsuitkering.

Omdat het objectieve recht ook plichten bevat, kan er vanzelfsprekend ook sprake zijn van subjectieve plichten.

VOORBEELD 1.5

Mevrouw Altun rijdt te hard en zij wordt geflitst. Een paar dagen later ontvangt zij bericht dat haar een boete is opgelegd. Mevrouw Altun krijgt door dit besluit de persoonlijke, subjectieve plicht om de boete te betalen.

Subjectieve rechten en plichten ontstaan ook uit de wet zelf.

VOORBEELD 1.6

Boekhandel Grotevaer verkoopt aan mevrouw Post een wettenbundel. De boekhandel verkrijgt door het sluiten van de koopovereenkomst de *subjectieve plicht* om de wettenbundel te leveren, terwijl mevrouw Post het *subjectieve recht* verkrijgt op de levering ervan (art. 7:9 BW).

Afdwingen rechten

Het is van belang om het verschil in objectief en subjectief recht te kennen. Want alleen subjectieve rechten en plichten kunnen worden afgedwongen in een procedure voor de rechter. Zonder subjectief recht kan er van gelijk krijgen geen sprake zijn.

TUSSENVRAAG 1.6

Welk subjectief recht verkrijgt degene die conform art. 7:446 BW een overeenkomst inzake geneeskundige behandeling sluit met een arts?

1.4 Grondrechten**Grondrechten**

In subparagraaf 1.2.1 werd al aangegeven dat de Grondwet (Gw) de hoogste wet is in Nederland. In het eerste hoofdstuk van de Grondwet staan de grondrechten. *Grondrechten* zijn de meest elementaire en onvervreembare rechten van een individu, die zowel door de overheid als door anderen gerespecteerd moeten worden. De grondrechten vormen als het ware het fundament van een menswaardige samenleving. Het verbod op discriminatie in art. 1 Gw bijvoorbeeld bepaalt dat iedereen in Nederland het recht heeft op een gelijke behandeling en dat niemand mag worden gediscrimineerd vanwege zijn levensovertuiging of geslacht. Volgens art. 7 Gw heeft iedereen het recht op vrijheid van meningsuiting. Het grondrecht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer in art. 10 Gw geeft aan iedereen het recht op privacy. Dit recht speelt een belangrijke rol bij het vastleggen en verstrekken van persoonsgegevens aan derden, maar geeft een persoon ook recht op bijvoorbeeld medische informatie over hemzelf. Art. 11 Gw geeft aan iedereen het recht op onaantastbaarheid van het menselijk lichaam en volgens art. 15 Gw mag in beginsel niemand zijn vrijheid worden ontnomen. Ten slotte is een belangrijk grondrecht: het recht op toegang tot de rechter: niemand kan tegen zijn wil worden afgehouden van de rechter die de wet hem toekent.

Klassieke grondrechten

Al deze grondrechten worden *klassieke grondrechten* genoemd. De overheid mag op deze rechten in beginsel geen inbreuk maken, tenzij de wet haar die bevoegdheid verleent. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de formulering van art. 15 Gw:

'Buiten de gevallen bij of krachtens de wet bepaald mag niemand zijn vrijheid worden ontnomen.'

Zo is in het Wetboek van Strafrecht geregeld dat de overheid de vrijheid mag ontnemen aan een verdachte van een strafbaar feit, mits de overheid daarbij bepaalde waarborgen in acht neemt. Ook mag inbreuk worden gemaakt op de onaantastbaarheid van het lichaam als er gevaar dreigt voor de volksgezondheid. Iemand die een zeer besmettelijke ziekte heeft, kan worden gedwongen om zich te laten onderzoeken en behandelen. Voor het maken van inbreuk op een grondrecht moet echter altijd een wettelijke grond bestaan. De rechter oordeelt uiteindelijk of de inbreuk *rechtmatig* is, dat wil zeggen: in overeenstemming is met het recht.

● www.breda.sp.nl

Streetrave verboden – grondrechten aangetast?

Zaterdag 7 juli 2007 a.s. zou er een demonstratie plaatsvinden in Breda met als motto 'Vrijheid'.

De vorm was een zogenoemde 'streetrave'. Het is georganiseerd door jongeren in Breda. Zij hadden de vergunning rond met de gemeente en werden uitgenodigd om de puntjes op de i te zetten. Echter op donderdag 5 juli 2007 bleek dat burgemeester Van der Velden de demonstratie verbod uit vrees voor de openbare orde. De jongeren waren verbijsterd en vroegen waarom de burgemeester zulks dacht. Het antwoord was dat de flyer van de demonstratie was aangekondigd op een website voor krakers. De SP klom in de pen en stelde schriftelijke raadvragen. 'Demonstreren is een grondrecht (vrijheid van meningsuiting) waar niet al te gemakkelijk mee om mag worden gegaan.' Daarom wil de SP dat de burgemeester alsnog de streetrave door laat gaan als er geen gegronde verwachting van ordeverstoring is. Het simpele feit dat de demo was aangekondigd op een krakers-website is daar een ongegronde reden voor.

5 juli 2007

Behalve klassieke grondrechten zijn er ook *sociale grondrechten*. Hiertoe behoren onder andere het recht op gezondheidszorg (art. 22 Gw), het recht op sociale zekerheid, het recht op werk en het recht op welvaart (art. 20 Gw). De sociale grondrechten zijn echter geen expliciete rechten van een individu die voor de rechter kunnen worden afgedwongen. Niemand heeft bijvoorbeeld een exclusief recht op een eigen woning of het recht op onmiddellijke behandeling in een ziekenhuis. De sociale grondrechten vormen feitelijk een opdracht voor de overheid om ervoor te zorgen dat er in Nederland onder andere een goede gezondheidszorg, voldoende woon- en werkgelegenheid en welvaartsspreiding is waarvan iedereen in beginsel gebruik kan maken. Als de overheid daarin tekortschiet, kunnen *politieke middelen*, zoals acties en beïnvloeding van Kamerleden, worden ingezet om de naleving van de sociale grondrechten te bewerkstelligen.

**Sociale
grondrechten**

TUSSENVRAAG 1.7

Mag de overheid gelet op art. 10 Gw, inbreuk maken op het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer?

1.5 Recht en de praktijk van het zorg- en welzijnswerk

Wat is nu het belang van datgene wat hiervoor is beschreven voor de praktijk van het maatschappelijk werk, de sociaalpedagogische hulpverlening en de cultureel-maatschappelijke vorming?

Kader

Het recht vormt enerzijds het *kader* waarbinnen de hulp- en dienstverlening in het zorg- en welzijnswerk plaatsvindt. Het bepaalt de juridische verhouding tussen de hulp- en dienstverlener en zijn cliënt, en geeft inhoud aan de verantwoordelijkheden en verplichtingen van beide partijen.

Juridische (on-) mogelijkheden van de cliënt

Anderzijds bepaalt het recht de *juridische (on)mogelijkheden van de cliënt* om zijn eigen welzijn vorm te geven. Het feit dat de overheid de verantwoordelijkheid steeds meer bij de burger legt, maakt het steeds meer noodzakelijk voor de cliënt om voor zijn eigen belang op te komen. De regelgeving op alle terreinen waar het zorg- en welzijnswerk zich afspeelt, is echter zeer omvangrijk. Naast de uitgebreide algemene regelgeving is er speciale wet- en regelgeving voor de jeugdhulpverlening, reclassering, sociale zekerheid, gezondheidszorg, vreemdelingen, nabestaanden, enzovoort. En omdat de maatschappij voortdurend verandert, is ook het recht zelf steeds aan verandering onderhevig. Het huurrecht, het jeugdrecht en het sociaalzekerheidsrecht zijn nog niet zo lang geleden ingrijpend veranderd. Dit alles maakt het voor cliënten moeilijk om inzicht te krijgen in hun eigen rechtspositie. Bovendien is er sprake van een toenemende *juridisering* van de maatschappij. De neiging bestaat om alles zwart op wit te zetten en overal regeltjes voor te bedenken. Hierdoor moet steeds vaker naar juridische middelen worden gegrepen om het welzijn van cliënten te beschermen of te bevorderen. Geschillen met de overheid, een verhuurder, een werkgever of een buurman bijvoorbeeld kunnen het dagelijkse leven van een cliënt behoorlijk beïnvloeden en het oplossen van het probleem vergt dikwijls veel tijd, kennis van zaken en doorzettingsvermogen. Bovendien wordt het voor veel burgers steeds moeilijker om hun recht te halen.

Juridisering

• www.euclaim.nl

Ombudsman in de bres voor vliegtuigpassagiers

Vliegtuigpassagiers dringen vaak vergeefs aan op de compensatie waar ze recht op hebben bij vertraging of annulering van hun vlucht. De Inspectie Leefomgeving & Transport (ILT) van het ministerie van Infrastructuur & Milieu treedt onvoldoende op om te zorgen dat de reizigers hun geld krijgen. De Nationale ombudsman heeft dat vandaag aan de Tweede Kamer geschreven. Volgens een uitspraak van het Europees Hof van Justitie kunnen vliegtuigpassagiers bij een vertraging van minimaal 3 uur aanspraak maken op een financiële tegemoetkoming. De ILT, die onder verantwoordelijkheid valt van staatssecretaris Joop Atsma, moet zorgen voor de handhaving. Maar volgens de Nationale ombudsman gebeurt dat onvoldoende. Uit cijfers over 2010 en 2011 blijkt dat het overgrote deel van de compensaties niet is uitgekeerd.

22 juni 2012

Hulp- of dienstverleners zijn geen juristen, maar kunnen hun cliënten wel ondersteunen bij het vinden van de juiste (rechts)hulp en, waar dat nodig en mogelijk is, hun eigen hulp- en dienstverlening afstemmen op de sociaaljuridische situatie van de cliënt. Het is daarom belangrijk dat degene die een sociaal beroep uitoefent, op de hoogte is van het wettelijk kader en de rechten en plichten van zijn cliënten, zoals van de jongeren en hun ouders uit het krantenbericht in de openingscasus. Hiervoor is ook inzicht nodig in de wettelijke taken en bevoegdheden van de instanties die hierbij betrokken zijn.

Samenvatting

Het recht omvat een heel stelsel van regels die gebaseerd zijn op de normen en waarden in onze samenleving. Die regels ordenen de samenleving en maken het mogelijk om conflicten te voorkomen of op te lossen. Het recht legt zowel aan individuen als aan de overheid rechten en plichten op. Het recht is vastgelegd in de vier rechtsbronnen: wet, jurisprudentie, gewoonte en verdragen. Tot de wet behoren de wetten die zijn gemaakt door regering en Staten-Generaal, de regelgeving van lagere wetgevers in Nederland en de hogere Europese regelgeving. In de regelgeving bestaat een rangorde waarbij een hogere wet voor een lagere gaat. Bij het oordelen over de juiste toepassing van de regelgeving maken rechters jurisprudentie. Rechtsregels kunnen meer of minder dwingend of aanvullend van aard zijn. Het objectieve recht bevat het geheel van geldende regels. Subjectieve rechten zijn daarvan afgeleid. De grondrechten vormen het fundament van het recht. Klassieke grondrechten moeten door de overheid en door anderen worden gerespecteerd, sociale grondrechten leggen aan de overheid een zorgplicht op. Het recht vormt het kader voor de hulp- en dienstverlener in het zorg- en welzijnswerk en bepaalt daarnaast de juridische (on)mogelijkheden van de cliënt om zijn eigen welzijn vorm te geven.

Websites

www.overheid.nl (onder andere wet- en regelgeving)
www.regering.nl (informatie van de overheid)
www.parlement.nl
www.gemeente.pagina.nl
www.vng.nl (informatie over gemeentelijke regelgeving en beleid)
www.ministerievanjustitie.nl
www.openbaarministerie.nl (informatie van het Openbaar Ministerie)
www.rijksoverheid.nl/ministerie

Begrippenlijst

1

Algemene maatregel van bestuur	Koninklijk Besluit dat rechtsregels bevat.
Aanvullend recht	Rechtsregels die alleen gelden als specifieke afspraken tussen partijen ontbreken.
Arrest	Uitspraak van het gerechtshof of van de Hoge Raad.
Dwingend recht	Rechtsregels waarvan partijen niet mogen afwijken.
Gemeenschapsverordeningen en richtlijnen	Regelingen die door organen van de Europese Unie zijn vastgesteld en die in de EU-lidstaten gelden.
Juridisering van de maatschappij	In regels vastleggen van veel situaties.
Jurisprudentie	Uitspraken van rechters.
Klassieke grondrechten	Rechten van een individu waarop de overheid alleen inbreuk mag maken als de wet haar dat toestaat.
Koninklijk Besluit	Regeling of ander besluit afkomstig van de regering.
Ministeriële regeling	Regeling afkomstig van een minister.
Objectief recht	Alle geschreven en ongeschreven rechtsregels.
Rechtsbron	Vindplaats van het recht.
Rechtsregels	Regels die zijn vastgelegd in rechtsbronnen.
Semi-dwingend recht	Rechtsregels waarvan alleen ten gunste van de andere partij mag worden afgeweken.
Sociale grondrechten	Rechten van een individu die door de overheid zo goed mogelijk bereikbaar moeten worden gemaakt.
Subjectief recht	Recht dat aan iemand persoonlijk is toegekend.
Verdrag	Afspraak tussen twee of meer staten die op schrift is gesteld en die geldt in de staten die partij zijn bij het verdrag.

Verordening, provinciaal of gemeentelijk	Regeling afkomstig van de Provinciale Staten of van de gemeenteraad.
Wet	Regeling afkomstig van de regering en de Staten-Generaal.
Wetsartikel	Genummerde bepaling in een wet.

Opgaven

1

- 1.1** Zoek in je wettenbundel enkele voorbeelden van een rechtsregel en noem daarbij ook de rechtsbron.
Studeeraanwijzing: let hierbij goed op de schrijfwijze. Bijvoorbeeld art. 20 lid 1 WWB: de letters WWB zijn de afkorting van de Wet werk en bijstand. Eerst schrijf je 'art.', daarna het nummer van het wetsartikel en eventueel het nummer van het lid. Je besluit met de afkorting van de wet. De meeste wettenbundels bevatten een lijst met afkortingen van de wetboeken die de uitgever in de bundel heeft opgenomen.
- 1.2** Zoek zelf eens op wat in de wet wordt verstaan onder 'minderjarigen'.
Studeeraanwijzing: een handig hulpmiddel bij het zoeken in een wettenbundel is het register met onderwerpen achter in de wettenbundel. Zoek bijvoorbeeld op de term 'minderjarigen' of 'minderjarigheid'. Iets moeilijker, maar als je wat meer thuis bent in het recht soms een snellere methode, is het zoeken in de regeling die het onderwerp regelt. In deze oefening is dat Boek 1 Burgerlijk Wetboek, dat handelt over personen en families.
- 1.3** Veel wet- en regelgeving is ook te vinden op internet. Het is echter wel belangrijk dat je een betrouwbare site raadpleegt. Op www.overheid.nl staan de officiële wetteksten.
Oefening:
- Ga naar www.overheid.nl, en klik 'wet- en regelgeving' aan.
 - Zet bij 'Kies soort regeling' een vinkje bij 'wetten'.
 - Type bij 'Zoek op woord of zinsdeel' in het vakje naast <in de tekst> het woord '*kinderarbeid*'.
 - Klik op 'Zoeken'.
 - Dubbelklik daarna op 'Het verbod van kinderarbeid'.
 - Ga vervolgens met de schuifbalk naar artikel 3:2 en lees wat hierover in de wettekst staat.
- Om welke wet gaat het hier? Aanwijzing: je vindt de citeertitel altijd aan het eind van de wet.
- 1.4** In Nederland mogen in coffeeshops legaal softdrugs worden verkocht. Het Openbaar Ministerie heeft in een algemeen geldende richtlijn bepaald dat maximaal 5 gram hasj per transactie aan een klant mag worden verkocht. De gemeente Driedam kent een grote overlast door verslaafden uit naburige gemeenten, die hun hasj in Driedam kopen. De politie kan de handhaving niet aan en vraagt de gemeenteraad om iets te regelen. De enige oplossing die de gemeenteraad van Driedam kan bedenken is het geheel verbieden van de verkoop. Dit verbod wordt vastgelegd in de gemeentelijke verordening. Coffeshop Het Haasje vindt dit een belachelijk verbod, omdat het de

illegaliteit in de hand werkt, en gaat gewoon door met de verkoop. De coffeeshop wordt betrap en verzet zich. Uiteindelijk komt het tot een rechtszaak.

Geef aan welke juridische argumenten de coffeeshop kan aandragen en hoe de rechter het geschil zal beoordelen.

1.5

Ben je het eens met de volgende stellingen?

- I Door het stellen van regels ontstaat er een rechtvaardige samenleving.
- II Het recht op vrijheid van meningsuiting is het belangrijkste grondrecht in Nederland.
- III De overheid moet een persoon een grondrecht kunnen afnemen als deze daar misbruik van maakt.

